FORMELE INFRACȚIUNII DE LUARE DE MITĂ

THE FORMS OF THE BRIBERY OFFENCE

Georgian Marcel HUSTI[1]
Avocat - Baroul Cluj

ABSTRACT

The crime of bribery exists since ancient times. Despite its long history, it still poses a great number of challenges regarding its application. One of the most controversial issues revolves around the various forms of the crime. The case law on this topic varies, and the legal literature is divided as well. The aim of this article is to analyse the different opinions on some of the important issues.

Key words: *bribery; corruption, continued form, natural collective unity, forms of offences, offences, criminal law, case law, jurisprudence, plurality of offences, Romanian criminal law, criminal law, natural unity, legal unity, blackmail, use of office for sexual purposes, consummation of the crime.*

REZUMAT

Infracțiunea de luare de mită există încă din cele mai vechi timpuri. Cu toate acestea, ea este o infracțiune cu un grad ridicat de complexitate și pune multe probleme, pe măsură, în aplicarea ei. Una dintre cele mai controversate probleme legate de această infracțiune apare cu privire la formele infracțiunii. Jurisprudența este neunitară, iar doctrina este de asemenea împărțită cu privire la acest aspect. Scopul acestui articol îl reprezintă analizarea acestor diverse curente.

Cuvinte cheie: *luare de mită, corupție, formă continuată, unitate naturală colectivă, concurs de infracțiuni, jurisprudență, doctrină, drept penal român, unitatea naturală de infracțiune, unitate legală de infracțiune, pluralitatea de infracțiuni, consumarea infracțiunii, șantaj, folosirea funcției în scop sexual, consumarea infracțiunii.*

CUPRINS

I. Aspecte introductive 48
II. Momentul consumării 49
III. Ipoteze concrete 56
IV. Raportul cu alte infracțiuni 60
V. Concluzii 63

I. ASPECTE INTRODUCTIVE

Infracțiunile de corupție sunt grave pentru că este periclitat însuși interesul statului, morala și bunăstarea cetățenilor săi. Acestui interes i se substituie interesul propriu al particularului. Chiar și faptele mărunte de corupție pot avea efectul unui bulgăre de zăpadă, care odată pornit va lua de unul singur amploare. În timp, dezvoltarea corupției are capacitatea de a ruina statul. Așa-zisele „state eșuate" sunt caracterizate de faptul că

[1] **E-mail:** husti.georgian@gmail.com. Doresc să mulțumesc Dianei Roman pentru corectarea materialului.

nu mai pot îndeplini obligațiile de bază. În toate aceste state este prezentă corupția la un nivel extrem[2].

În aceste condiții, este evidentă necesitatea combaterii eficiente a infracțiunilor de corupție. Infracțiunea de luare de mită este probabil infracțiunea clasică de corupție. Ea există din antichitate. Însuși Platon milita pentru sancționarea acestei fapte prin pedeapsa cu moartea[3]. La ora actuală **există anumite divergențe importante cu privire la unitatea sau pluralitatea infracțiunii de luate de mită.** În anumite ipoteze particulare este controversată reținerea formei continuate sau a formei de unitate naturală colectivă. Inclusiv cu privire la concursul de infracțiuni există unele divergențe sesizate îndeosebi în practica judiciară. Prin urmare, scopul acestei lucrări îl reprezintă analiza acestor curente și evidențierea anumitor criterii pentru a se opta asupra unei variante sau a alteia de o manieră mai unitară.

În cele ce urmează, se va analiza momentul consumării faptei, în funcție de fiecare modalitate de comitere, apoi se vor analiza anumite chestiuni prealabile cu privire la formele infracțiunii, urmând a analiza anumite ipoteze concrete, precum primirea în rate a mitei, finalizând prin a analiza anumite aspecte problematice în legătura cu formele luării de mită, precum relația cu folosirea funcției în scop sexual și altele.

II. MOMENTUL CONSUMĂRII

Înainte de a începe analiza propriu-zisă, trebuie stabilit momentul consumării infracţiunii. Regula este cea potrivit căreia *consumarea infracțiunii are loc în momentul în care sunt întrunite toate elementele constitutive ale acesteia*[4]. Infracțiunea de luare de mită este de pericol abstract[5]. Prin urmare, fapta se va consuma la momentul realizării acțiunii sau inacțiunii descrise de normă, deoarece atunci se produce starea de pericol pentru valoarea socială ocrotită[6]. Infracțiunea de luare de mită este una de consumare anticipată[7]. Cu alte cuvinte, legiuitorul a devansat momentul consumării infracțiunii, lărgind astfel sfera de aplicabilitate a acesteia prin raportare la modalități care din punct de vedere conceptual ar putea fi caracterizate ca fiind acte de pregătire. Este interesant de remarcat faptul că există și sisteme în care momentul consumării este devansat chiar mai mult în comparație cu art. 289 C.pen. Astfel, sistemul german incriminează în anumite ipoteze tentativa[8]. Având în vedere că norma este foarte similară cu cea din dreptul românesc, incriminarea tentativei apare mai mult ca o incriminare a actelor de pregătire.

Revenind la prevederile art. 289 C.pen., luarea de mită se consumă la momentul la care se săvârșește una dintre cele trei modalități prevăzute de textul de incriminare[9]. Infracțiunea se poate comite în 3 modalități: (a) pretinderea, (b) primirea sau (c) acceptarea promisiunii, pentru sine sau pentru altul, de bani sau alte foloase. Cele trei modalități sunt prevăzute în mod alternativ[10]. Pentru mai multă claritate, se va analiza momentul la care se consumă infracțiunea în funcție de fiecare dintre modalitățile de comitere.

a) Modalitatea pretinderii

Pretinderea presupune o conduită activă a funcționarului. Infracțiunea este săvârșită în această modalitate în momentul în care funcționarul public solicită ceva sau formulează o pretenție. Acțiunea de pretindere poate

[2] R.I. Rotberg, The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair în *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, Princeton University Press, SUA, 2014, p. 1, extras din material disponibil pe https://books.google.ro.

[3] G. Antoniu și colab., *Codul Penal pe înțelesul tuturor*, Ed. Politică, București, 1970, p. 210.

[4] F. Streteanu, D. Nițu, *Drept Penal. Partea generală. Curs Universitar, vol. I,* Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 510.

[5] C. Duvac, *Luarea de mită în noul Cod penal,* în „Dreptul", nr. 4, 2013, p. 117.

[6] *Ibidem*.

[7] V. Dongoroz, *Explicații Teoretice ale Codului penal român. Partea Specială,* vol. IV, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 135.

[8] A se vedea în acest sens secțiunea 331 (2) și secțiunea 332 (1) Cod pen. german.

[9] V. Dongoroz, *op. cit.,* p. 135.

[10] *Idem*, p. 132.

fi comisă în orice formă, fie verbală, fie non-verbală.

În această modalitate există patru momente în care ar putea avea loc consumarea infracțiunii, în funcție de opinia la care se aderă[11]. Aceste momente sunt: (i) expedierea, (ii) sosirea la destinație, (iii) luarea la cunoștință de conținutul mesajului și (iv) înțelegerea semnificației mesajului. Momentul exact la care se consumă această faptă, prin această modalitate, este controversat în doctrină, fiind susținute aproape toate teoriile[12].

În ceea ce ne privește, optăm pentru varianta în care infracțiunea se consumă la momentul sosirii la destinație. Apreciem că pentru a se putea discuta despre o pretindere relevantă din perspectiva art. 289 C.pen., este necesar ca aceasta să fie adresată unei persoane. În caz contrar, fapta reprezintă un simplu act de pregătire (care nu se pedepsește), în sensul că o pretindere neadresată cuiva nu este de natură a realiza conduita periculoasă socialmente descrisă de normă. Pe de altă parte, se remarcă faptul că infracțiunea de luare de mită este incriminată separat de cea de dare de mită. Astfel, s-a dorit incriminarea autonomă a celor două tipuri de conduite, fără a fi nevoie de o coeziune psihică între cei doi, cum se întâmplă în cazul în care doar una dintre fapte este incriminată.

În consecință, din interpretarea teleologică a textului nu rezultă că este necesară o legătură psihică între cei doi, astfel încât luarea de mită să fie condiționată de luarea la cunoștință și înțelegerea mesajului de către persoana căreia i se pretinde mita. În susținerea acestei idei, se va porni de la faptul că doctrina acceptă că nu este necesar ca persoanei căreia i se cer banii să se și conformeze conduitei pretinse[13]. Atunci de ce ar fi necesar ca persoana să înțeleagă semnificația mesajului? Amintim cu această ocazie că ne referim **strict la forma pretinderii,** nu și la celelalte modalități de comitere a faptei. Se are în vedere ipoteza următoare: un funcționar pretinde mită unui agent. În această ipoteză fapta reprezintă luare de mită, consumată sub forma pretinderii. În cazul în care starea de fapt este aceeași, dar se adaugă elementul potrivit căruia agentul nu vorbește și nu înțelege bine limba română, neînțelegând deloc faptul că funcționarul îi pretinde mită, fapta va mai fi tipică? În opinia noastră, da[14]. Apreciem că acest element nou adăugat la această ipoteză, de altfel clasică, de luare de mită, nu afectează cu nimic caracterul infracțional. Infracțiunea de luare de mită este, de altfel, o faptă de pericol abstract, nefiind necesar să se producă vreo consecință. Pericolul reiese din materialitatea faptei, *ex re*. Nu este necesar ca această stare de pericol să se concretizeze pentru valoarea juridică, fiind astfel indiferent, în opinia noastră, dacă persoanei căreia i se adresează pretinderea înțelege semnificația gestului sau nu[15].

Dezvoltând acest raționament, reiese că această faptă nu este condiționată de luarea la cunoștință a mesajului sau de înțelegerea semnificației mesajului. Având în vedere aceste argumente, apreciem că va fi tipică fapta unui funcționar care pretinde prin intermediul unei scrisori o sumă de bani în schimbul îndeplinirii unui act ce cade în atribuțiile sale, chiar dacă acea scrisoare nu a fost citită de destinatar, însă a ajuns la destinație. Similar, în cazul în care pretinderea mitei are loc prin sms sau e-mail, fapta de luare de mită, sub forma

---

[11] M. Murea, *Luarea de mită și primirea de foloase necuvenite – infracțiuni de corupție*, Ed. Wolters Kluwer, București, 2009, p. 112.

[12] A se vedea M. Murea, *op. cit.*, p. 10; Sergiu Bogdan, *Drept Penal. Partea Specială*, Ed. Universul Juridic, București, 2009 p. 328; V. Dongoroz, *op. cit.*, p. 135.

[13] V. Dobrinoiu, *et al, Noul Cod Penal Comentat.* ed. a II-a revăzută și și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 501.

[14] În sens contrar, G. Caian, *Conținutul constitutiv al infracțiunii de luare de mită*, în „Revista de științe juridice", nr. 173, 2007, p. 133.

Nota redacției: ne distanțăm de acest punct de vedere. În ceea ce ne privește, în măsura în care pretinderea nu ajunge la destinatar sau intermediar, ori aceasta nu este înțeleasă ori percepută drept o formă de pretindere nu putem discuta despre reținerea unei infracțiuni de luare de mită. Ne aflăm mai degrabă în situația unei exteriorizări irelevante din punct de vedere penal. Există o diferență esențială între respingerea solicitării ce face obiectul pretinderii și necunoașterea ori neînțelegerea conținutului acesteia. Faptul că discutăm despre o infracțiune de pericol abstract nu schimbă cu nimic această discuție, atâta timp cât rezoluția infracțională este cunoscută doar de către persoana ce se dorește a fi mituită. Ne aflăm așadar mai degrabă în situația unei încercări de a pretinde ce se situează din punct de vedere penal în planul unei tentative nepedepsibile.

[15] În același sens, J. Bauman, *apud* G. Caian, *Conținutul constitutiv..., precit.,* p. 133.

pretinderii, se consumă la momentul recepționării respectivelor mesaje. Prin urmare, apreciem că criteriul în funcție de care se va raporta consumarea este cel al ajungerii la destinație a mesajului. Chiar dacă nu este necesară luarea la cunoștință a semnificației mesajului, pentru a exista o veritabilă pretindere, aceasta trebuie adresată unei persoane. Mai mult, în opinia noastră, este necesar ca respectiva persoană să coincidă cu cea vizată de mesaj, pentru a putea vorbi de o pretindere reală. Abia de la acel moment se poate vorbi despre o conduită conformă cu cea prescrisă de lege. Spre exemplu, în cazul în care un judecător dorește să pretindă mită unui avocat prin intermediul unui SMS, iar întâmplător avocatul pierde telefonul anterior acestui moment, conduita judecătorului rămâne în afara sferei penale. Abia în momentul în care avocatul reintră în posesia telefonului fapta va fi consumată. În schimb, în cazul în care este vorba despre o simplă *error in personam*, fapta va constitui infracțiune.

b) Modalitatea primirii

A doua modalitate de comitere a acestei infracțiuni se realizează prin acțiunea de primire de bani sau de alte foloase. Această modalitate de comitere reprezintă însușirea bunului sau receptarea folosului urmărit. **Fapta se consumă la momentul la care are loc imposedarea sau acceptarea folosului oferit de către funcționar**[16]. În doctrină, s-a arătat cu privire la această chestiune că dacă un parlamentar primește bani pentru a vota într-un anumit fel, fapta se consumă la momentul la care este perfectată înțelegerea dintre mituit și mituitor, fără a avea vreo legătură consumarea faptei cu votul propriu-zis, funcționarul putând chiar să lipsească de la respectiva ședință[17].

În doctrină[18] unii autori consideră că fapta este comisă în modalitatea **primirii tacite** (nu a nerespingerii promisiunii)[19], în cazul în care funcționarul nu primește, dar nici nu respinge bunul sau folosul urmărit. Astfel, se arată că *uneori se poate întâmpla ca funcționarul, ajungând în posesia folosului, să nu îl refuze, dar nici să își manifeste expres dorința de a-l primi (de exemplu, lasă pe masă banii, biletul de avion ori de teatru)*[20].

Considerăm că trebuie făcută **diferență** între **primirea tacită** de bunuri și ipoteza în care **persistă o stare de dubiu** cu privire la acceptare[21]. În prima ipoteză fapta va fi tipică, având în vedere că primirea poate fi și indirectă. În situația în care persistă o stare dubitativă cu privire la primirea sau neprimirea bunului, respectiv al folosului, se va da aplicare principiului *in dubio pro reo* și fapta nu va constitui infracțiune[22].

Prin același raționament precum cel expus *supra*, doctrina a considerat că în cazul în care coletul este trimis la distanță, destinatarul trebuie fie să returneze bunurile, fie să denunțe fapta[23]. În caz contrar, se va considera că a *primit* bunul, conform art. 289 C.pen. Pentru motive de consecvență, opinăm că și în acest caz actul de primire trebuie să fie cert. În măsura în care nu se însușește propriu-zis bunul, fapta nu va fi tipică. Astfel, în măsura în care persoana, ulterior deschiderii coletului și realizării semnificației faptei, nedorind

---

[16] S. Bogdan, *Drept penal…, precit.*, p. 328.

[17] S. Bogdan, *Câteva considerații cu privind infracțiunile de luare de mită și trafic de influență*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Iurisprudentia", XLI, 1-2, 1996, p. 145.

[18] R. Glodeanu, *Luarea și darea de mită*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 58; M. Murea, *op. cit.*, p. 113.

[19] Mențiunea referitoare la nerespingerea promisiunii prezintă importanță datorită faptului că opinia citată a fost emisă sub imperiul vechiului cod. Noul cod penal nu a mai preluat această formă, dar vechiul cod penal incrimina și luarea de mită sub forma *nerespingerii promisiunii*. Cu toate acestea, modalitatea primirii și cea a nerespingerii promisiunii reprezintă două chestiuni distincte. Prima dintre ele exista și sub vechiul cod penal, fiind preluată și de noul cod penal. Autorul citat face referire expresă la modalitatea *primirii*, nu la modalitatea *nerespingerii*. Acest fapt reiese clar din structura textului, autorul analizând separat toate modalitățile de comitere a infracțiunii. Paragraful analizat se referă în exclusivitate la modalitatea primirii. De altfel, autorul nici nu face mențiuni în cadrul acestui paragraf cu privire la nerespingerea promisiunii. Prin urmare, afirmațiile făcute de autor își păstrează relevanța și sub noul cod penal, având în vedere că e incriminată în continuare modalitatea primirii.

[20] *Ibidem.*

[21] În sensul că primirea poate fi și tacită, nu doar expresă, dar trebuie să fie neîndoielnică, a se vedea A. Fanu-Moca, *Infracțiunile de corupție,* în „Analele Universității de Vest din Timișoara", nr. 5, Timișoara, 2014, p. 12.

[22] În același sens, M. Udroiu, *Drept Penal. Partea Specială*, ed. a 3-a, ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 417.

[23] *Ibidem.*

să comită o infracțiune, aruncă respectivul conținut al coletului la gunoi, nu va comite un act de primire, în sensul legii penale. Legea penală pretinde de la funcționar să nu primească un bun sau folos, în condițiile descrise de normă. Obligarea la denunțarea faptei sau la returnarea produselor excede cadrul protejat de lege. Așadar, în analizarea gestului de primire a unui bun material drept mită, trebuie să existe și **intenția specifică a funcționarului de a se împoseda**, de a se îmbogăți în virtutea atribuțiilor sale de serviciu. Așadar, trebuie să existe atât elementul fizic de împosedare, cât și cel intelectual.

Într-o altă ipoteză, se consideră că există primire și în cazul în care bunul sau folosul este remis unui membru de familie al funcționarului. În această situație actul de primire are loc la momentul la care funcționarul conștientizează faptul că respectivul bun sau folos este oferit în legătură cu serviciul și se hotărăște să-l păstreze. În principiu, această afirmație este corectă, fiind aplicabilă ipoteza legală în care funcționarul public primește bani sau alte foloase pentru altul. În această situație fapta se va consuma la momentul la care se hotărăște să accepte foloasele. Totuși, analiza trebuie făcută *in concreto* raportat la fiecare speță. Uneori este posibil ca funcționarul să refuze respectivul folos, însă el să fie totuși folosit de membrii de familie. În ipoteza în care o persoană văruiește casa mamei unui funcționar, pentru a-l răsplăti pe acesta din urmă pentru un act îndeplinit în legătură cu atribuțiile de serviciu, se pun diferite probleme în legătură cu actul de primire. În situația în care acesta refuză să accepte folosul obținut prin văruirea pereților, însă mama sa se opune, este discutabil în ce măsură reprezintă o astfel de acțiune un act de primire. Funcționarul este un terț și nu are dreptul de a efectua alte lucrări asupra casei mamei sale, în lipsa consimțământului ei. Din nou, la fel ca în cazul prezentat anterior, referitor la primirea coletului, apreciem că se dovedește utilă folosirea unor **criterii duble cu privire la aprecierea primirii folosului: contactul sau existența materială a bunului și elementul intelectiv**.

În principiu, primirea este precedată fie de o acțiune de acceptare a promisiunii, fie de o acțiune de pretindere[24]. Având în vedere că infracțiunea este cu conținut alternativ[25], se va reține o singură infracțiune în cazul în care se vor comite mai multe modalități ale acestei fapte în aceeași împrejurare. Infracțiunea se va consuma în momentul în care se va săvârși prima dintre modalități.

c) Modalitatea acceptării promisiunii

A treia modalitatea prin care se poate săvârși o astfel de faptă este acceptarea promisiunii de bani sau alte foloase. Acceptarea promisiunii presupune darea consimțământului de către funcționar. În această variantă conduita activă aparține mituitorului, agentul fiind persoana coruptă în mod pasiv. Infracțiunea se consumă instantaneu la acest moment, conduita ulterioară a funcționarului, respectiv a mituitorului, fiind irelevantă din acest punct de vedere[26].

În Codul penal anterior era incriminată și modalitatea de nerespingere a promisiunii, modalitate nepreluată de noul Cod penal. Conform unor autori *deși, aparent, s-ar putea crede că prin această renunțare a fost restrânsă aria de incriminare, în realitate nu este așa, întrucât acceptarea tacită echivalează cu nerespingerea promisiunii primite de către făptuitor*[27]. Într-o altă opinie, la care ne raliem, se învederează faptul că nerespingerea *nu reprezintă nicidecum o acceptare tacită, […] întrucât înseamnă nerealizarea obligației de respingere impusă funcționarului, ci nu acceptarea ei*[28]. Indiferent de teoria avută în vedere, este acceptat în doctrină faptul că este posibilă comiterea faptei și prin intermediul acceptării tacite[29].

---

[24] M. Murea, *op. cit.*, p. 114.

[25] M. Udroiu, *op. cit.*, p. 375.

[26] V. Dongoroz, *op. cit.*, p. 132.

[27] T. Toader și colab., *Noul Cod Penal, Comentariu pe articole*, Ed. Hamangiu, București, 2014, consultat on-line, platforma idrept la 07.12.2017.

[28] I. Gârbuleț, *Infracțiuni de Corupție*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 38.

[29] I. Pascu, V. Dobrinoiu, *Noul Cod penal comentat. Partea specială,* ed. a II-a revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 498.

În jurisprudență, această formă a infracțiunii este reținută destul de rar. De obicei, funcționarul este cel în poziție superioară și el promite îndeplinirea în viitor a unui act în schimbul unor bani sau foloase, nu persoana care încearcă mituirea[30]. De cele mai multe ori există o acțiune de pretindere din partea agentului, urmată ulterior de acceptarea unor promisiuni. Aceasta a fost situația într-o speță în care doi agenți de poliție au solicitat (pretins) de la două persoane suma de 1000 de lei pentru a nu întocmi procese verbale de constatare a unor contravenții. În momentul în care acele persoane au observat că nu dețin suma respectivă, cei doi agenți de poliție au acceptat promisiunea de a primi banii a doua zi[31]. În această speță, fapta s-a consumat la momentul pretinderii, întrucât îl precede pe cel al acceptării. Acceptarea, ținând cont că reprezintă o modalitate alternativă de comitere a faptei, va fi doar parte a unei unități naturale colective în situații precum cea prezentată mai sus. Această modalitate subsecventă de comitere va reprezenta momentul epuizării faptei. În funcție de acesta se vor calcula termenele de prescripție a răspunderii penale sau, în general, orice alte termene care curg de la săvârșirea infracțiunii.

II. CONSIDERENTE PREALABILE CU PRIVIRE LA FORMELE INFRACȚIUNII

Există două tipuri de unități de infracțiune: **unitatea legală** și **cea naturală**. În doctrină se consideră că unitatea naturală de infracţiune există ori de câte ori o activitate infracţională, care, prin datele ei de fapt, date obiective (acţiune/inacţiune) şi date subiective (rezoluţie infracţională), constituie o activitate unică, pe care şi legea o consacră ca o infracţiune unică şi prevede o singură pedeapsă[32].

Aplicând această definiție, se va putea analiza când se va reține o singură infracțiune de luare de mită. Spre exemplu, atunci când funcționarul va comite una dintre cele 3 modalități ale infracțiunii, va exista o singură infracțiune în unitate naturală simplă.

Infracțiunea continuată este o formă a unității legale. Ea este definită la art. 35 C.pen. Conform acestui articol, *infracţiunea este continuată când o persoană săvârşeşte la diferite intervale de timp, dar în realizarea aceleiaşi rezoluţii şi împotriva aceluiaşi subiect pasiv, acţiuni sau inacţiuni care prezintă, fiecare în parte, conţinutul aceleiaşi infracţiuni*.

Trebuie făcute câteva observații în legătură cu decizia CCR nr. 368 din 30 mai 2017 cu privire la condiția de unicitate a subiectului pasiv. În această decizie, Curtea a declarat neconstituțională sintagma *și împotriva aceluiași subiect pasiv* din cuprinsul art. 35 alin. (1) C.pen. Cu toate acestea, condiția unicității subiectului pasiv nu este abandonată complet. Curtea Constituțională a dorit în primul rând să excludă aplicabilitatea acestei condiții în ceea ce privește infracțiunile de furt (sau contra patrimoniului în general). Acest fapt reiese și din considerentele deciziei. Considerentele deciziilor Curții Constituționale sunt obligatorii și ele pentru instanțele de judecată, nu doar dispozitivul acestora. Potrivit punctului 29 din decizie, *ca urmare a constatării neconstituționalității sintagmei „și împotriva aceluiași subiect pasiv" din cuprinsul dispozițiilor art.35 alin.(1) din Codul penal, unitatea subiectului pasiv încetează să mai fie o condiție esențială a infracțiunii continuate și redevine un simplu criteriu de stabilire a unității rezoluției infracționale, lăsat la aprecierea organelor judiciare.*

Tot cu privire la acest subiect, Curtea a mai menționat că **există o compatibilitate limitată între infracțiunea continuată și pluralitatea de subiecți pasivi, compatibilitate ce urmează a fi reținută de la caz la caz de instanțele judecătorești**, în virtutea rolului constituțional al acestora de a asigura înfăptuirea justiției. Din argumentarea Curții reiese că s-a dorit în principal renunțarea la această formă în ceea ce

[30] A se vedea în acest sens C. Ap. Cluj, dec. pen. nr. 448/A/2017; C. Ap. București, secția a II-a penală, dec. pen. nr. 277/A/2017; C. Ap. Bacău, dec. pen. nr. 72/2017, disponibile on-line platforma www.rolii.ro.

[31] C. Ap. Brașov, dec. pen. nr. 10/A/2008, *apud* I. Gârbuleț, *op. cit.*, p. 27-34.

[32] I. Pascu, V. Dobrinoiu și colab, *Noul Cod Penal comentat. Partea generală,*. ed. a II-a revăzută si adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 259.

privește infracțiunile contra patrimoniului. De altfel, tot în același sens s-a pronunțat și doctrina: ***numai în cazul infracțiunilor contra patrimoniului*** *se va putea reține o singură infracțiune comisă în forma unității naturale colective în cazul pluralității de subiecți pasivi, sub rezerva întrunirii tuturor celorlalte condiții cumulative*[33]. Prin urmare, considerăm că în continuare este necesară unicitatea subiectului pasiv pentru a se reține forma unității naturale colective sau forma continuată a infracțiunii de luare de mită. Majoritatea autorilor care analizează condiția unicității subiectului pasiv fac referire la infracțiunile contra patrimoniului și la cele contra persoanei, fără a mai analiza infracțiunile contra statului[34]. Este adevărat că, fiind infracțiuni contra statului, problema principală în a reține forma continuată a infracțiunilor o reprezintă unitatea manifestării de voință, nu subiectul pasiv. Cu toate acestea, considerăm că pot apărea totuși probleme și în categoria acestor infracțiuni, chiar dacă în mod mai izolat. Pentru aceste motive, considerăm că este utilă analiza acestui subiect în cadrul prezenți lucrări.

Potrivit unei opinii, subiectul pasiv principal al infracțiunii de luare de mită este **statul**[35]**.** Potrivit unei alte opinii, subiectul pasiv îl reprezintă **unitatea din care face parte agentul mituit**[36]. Prin subiect pasiv al infracțiunii se înțelege entitatea sau persoana care suferă o vătămare ca urmare a săvârșirii infracțiunii. Este necesar ca acest subiect să fie titularul valorii sociale ocrotite. Prin urmare, trebuie stabilit dacă statul sau unitatea din care face parte funcționarul este titularul valorii sociale.

În această discuție nu trebuie pierdut din vedere faptul că statul este mereu subiect pasiv general al oricărei infracțiuni. În cazul în care un parlamentar primește mită pentru a exercita votul într-un anume fel, se poate vorbi despre lezarea intereselor autorității în care lucrează. În cazul în care un notar primește mită, este dificil a se accepta că este lezat interesul propriului său birou notarial, condus de el, în interesul său propriu. Potrivit art. 19 alin. (1) din Legea 36/1996 republicată[37], *activitatea notarilor publici se desfășoară în cadrul unui birou notarial, în care pot funcționa unul sau mai mulți notari publici asociați în partidă simplă sau comună, după caz, conform avizului Colegiului director al Camerei, angajați cu studii superioare și personal auxiliar.* Este artificial a se considera că notarul public lezează interesul unității pe care el o conduce. Apreciem că în acest caz nu biroul individual notarial suferă o vătămare ca urmare a săvârșirii infracțiunii, ci statul și societatea în general, prin faptul că o persoană considerată un veritabil magistrat în necontencios își încalcă obligația de probitate. În consecință, chiar dacă în anumite ipoteze se poate susține teza potrivit căreia subiectul pasiv al infracțiunii de luare de mită este instituția sau autoritatea din care face parte agentul, concluzionăm că este mai coerent și mai riguros a aprecia statul ca fiind subiectul pasiv al infracțiunii.

Cu toate acestea, apreciem că în cazul în care un funcționar cere bani în schimbul unui act ce cade în atribuțiile sale (și care în mod normal ar trebui să fie gratuit), dar folosul (suma de bani) revine instituției, se va comite infracțiunea de abuz în serviciu, nu cea de luare de mită. Explicația, însă, nu rezidă în subiectul pasiv al infracțiunii, ci în caracterul de retribuție al folosului. Mai exact, în faptul că lipsește caracterul de retribuție în astfel de situații. O astfel de situație s-ar întâlni în cazul în care primarul solicită o anumită sumă de bani în schimbul emiterii unor acte care, în mod normal, sunt gratuite, având însă scopul de a spori bugetul instituției pe care o conduce. Sumele de bani solicitate nu ar avea natura unei retribuții, ci a unei obligații impuse cetățenilor în folosul instituției publice. Având în vedere că respectivii bani sunt în folosul efectiv al instituției, nu va fi întrunit elementul folosului cerut de art. 289 C.pen.[38] Este adevărat că potrivit normei

[33] F. Streteanu, D. Nițu, D*rept Penal. Partea Generală*, vol II, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 26-27.
[34] *Ibidem*.
[35] M. Murea, *op. cit.*, p. 112.
[36] V. Cioclei, *Drept Penal. Partea Specială II*, Ed. C.H. Beck, București, 2018, p. 225.
[37] Lege a notarilor publici și a activității notariale, publicată în M.Of., Partea I, nr. 898/2016.
[38] În același sens, a se vedea D. Dinuică, M.K. Guiu, *Luarea de mită în Noul Cod Penal*, în „Revista Universul Juridic", nr. 6 din iunie 2015, p. 49.

de incriminare folosul poate fi și indirect, însă acesta trebuie să profite tot făptuitorului, deși în chip mediat (indirect), or în ipoteza pusă în discuție, făptuitorul nu profită nici în chip imediat, nici suficient de mediat de pe urma faptei[39]. În jurisprudență s-a reținut o faptă de abuz în serviciu, nu de luare de mită, în ipoteza în care un funcționar a pretins bani de la persoanele care doreau să se înregistreze ca șomeri pentru a achiziționa formularele necesare în vederea înregistrării[40]. S-a reținut faptul că destinația banilor fost destinată exclusiv achiziționării respectivelor formulare.

Având acestea în vedere, propunem următorul algoritm general de analiză pentru corecta delimitare între diverse forme ale infracțiunii de luare de mită. Algoritmul își propune să orienteze să diferențieze strict între diferite forme ale infracțiunii de luare de mită. Astfel, în prima etapă se verifică numărul conduitelor infracționale. Conduita infracțională presupune întotdeauna o acțiune din partea agentului, fapta de luare de mită neputându-se comite prin inacțiune[41]. Norma-tip descrie exclusiv conduite active, iar norma este una cu conținut închis. Prin urmare, este exclusă incidența art. 17 referitor la comiterea faptei prin omisiune. Nu suntem astfel de acord cu unii autori care apreciază că acceptarea promisiunii reprezintă o inacțiune din partea făptuitorului[42]. Eventual, se va putea discuta maxim despre un act tacit de primire sau acceptare, fără a se confunda cu o inacțiune. De altfel, chiar și acești autori, după ce arată că acceptarea promisiunii reprezintă o inacțiune, la secțiunea dedicată modalității de comitere a infracțiuni prin acceptarea promisiunii afirmă că ***acceptarea constă într-o încuviințare clară[43].*** În mod evident, acțiunea de încuviințare presupune prin sine o acțiune, nu o inacțiune. Dacă există o singură conduită, nu poate exista decât forma infracțiunii naturale (în opinia noastră nefiind posibil concursul formal de infracțiuni cu privire la fapta de luare de mită, după cum vom arăta *infra*). În cazul în care se constată existența mai multor conduite care coincid cu cea din norma tip descrisă, se trece la analiza rezoluției infracționale. În măsura în care se apreciază că rezoluția nu este unică, sau că deși este unică, ea este mult prea generică, vor fi incidente normele de la concursul de infracțiuni[44]. În cazul în care există mai multe conduite care se regăsesc în conținutul normei-tip, iar rezoluția este unică și suficient de determinată, se va trece la ultima etapă, aceea a analizei unității spațio-temporale. Dacă intervalul de timp scurs sugerează faptul că *actele de executare au fost săvârșite într-o succesiune neîntreruptă*, se va reține existența unei infracțiuni de luare de mită în forma unității naturale colective[45]. În acest caz, în realitate, există o singură acțiune compusă din mai multe acte de executare. În situația în care nu există, însă, o astfel de unitate spațio-temporală, dar există mai multe conduite infracționale și o rezoluție infracțională suficient de determinată, se va reține forma continuată a infracțiunii. Atragem încă o dată atenția că acest algoritm se propune a fi utilizat doar în ceea ce privește delimitarea formelor de infracțiune de luare de mită.

După cum se va vedea *infra*, dintre toate elementele ce trebuie analizate, cele mai mari probleme se pun cu privire la analiza rezoluției infracționale. Rezoluția infracțională unică presupune reprezentarea de ansamblu a întregii activități infracționale, reprezentare care trebuie să fie anterioară punerii în executare și să se mențină pe tot parcursul comiterii faptei[46].

---

[39] Despre caracterul de retribuție în cazul în care funcționarul beneficiază în mod indirect de folos a se vedea D. Ciuncan, *Corupție și politică, Cronică de jurisprudență penală,* Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 331.

[40] C.S.J., s. pen, dec. nr. 2378/1996 *apud* G. Diaconescu, C. Duvac, *Tratat de drept penal. Partea specială*, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 451.

[41] A. Jurma, *Infracțiunile de corupție în lumina Noului Cod Penal și a reglementărilor internaționale,* revista „Analele Universitatii din Bucuresti", Seria Drept, 2014, p. 185.

[42] M. Basarab, V. Pașca, *Codul penal comentat. Vol.II,* Ed. Hamangiu, 2008, p. 618,

[43] M. Basarab, V. Pașca, *idem*, p. 619.

[44] În sensul că principala diferență dintre forma continuată și concursul de infracțiuni o constituie rezoluția infracțională, a se vedea V. Papadopol *apud* I. Borlan, *Problema reiterării actelor de executare specific infracțiunilor cu rezultat indivizibil. Unitate sau pluralitate de infracțiuni?*, în „Caiete de Drept Penal", nr. 3/2013, p. 95.

[45] F. Streteanu, D. Nițu, *Drept Penal, vol II, precit...*, p. 11 și urm, p. 13.

[46] I. Borlan, *op. cit.*, p. 96.

III. IPOTEZE CONCRETE

a) Cazul în care funcționarul primește/pretinde/acceptă mită de la aceeași persoană

Ca regulă, se poate reține forma continuată atunci când se comit mai multe modalități ale infracțiunii raportat la aceeași stare de fapt, precum în situația în care agentul pretinde și ulterior primește sumele respective de bani. Un autor afirmă că se va reține forma continuată în situația în care funcționarul acceptă o sumă de bani și aceasta îi este remisă în mai multe rate succesive[47]. Potrivit unui alt autor[48], atunci când funcționarul pretinde sau acceptă promisiunea și abia la un moment ulterior primește suma de bani, fapta este comisă sub forma unității naturale colective. Mai mult, în sens contrar opiniei de mai sus, acesta susține că și atunci când suma este remisă în mai multe rate succesive se va reține tot o singură infracțiune sub forma unității legale[49]. Acest autor este în favoarea reținerii formei continuate a infracțiunii exclusiv în situația în care se pretinde în mod repetat de la aceeași persoană o sumă de bani sau un anumit folos[50]. Tot în același sens se orientează și o parte a doctrinei[51] și a jurisprudenței[52]. Argumentele aduse în favoarea acestei soluții susțin că fapta se consumă instantaneu, iar doar avantajele ce decurg din această faptă sunt eșalonate.

Apreciem totuși că **trebuie reținută forma continuată în acest caz.** Astfel, considerăm că din norma de incriminare reiese clar că legiuitorul a vrut să incrimineze atât acceptarea/pretinderea cât și primirea. Amintim că infracțiunea de luare de mită este de consumare anticipată. Prin urmare, în situația în care părțile se înțeleg cu privire la faptă și beneficiile urmează a fi remise ulterior, considerăm că fapta într-adevăr se consumă, sub forma acceptări promisiunii. Cu toate acestea, în momentul în care beneficiile sunt remise, respectiv acceptate, se va comite fapta sub forma primirii. Astfel, chiar dacă primirea foloaselor reprezintă momentul la care are loc mituirea efectivă, trebuie avută în vedere voința legiuitorului de a incrimina și actele de pregătire (precum acceptarea promisiunii, spre exemplu) ca moment al consumării. Concluzionând, ne raliem opiniei potrivit căreia ar trebui reținută forma continuată și în aceste cazuri[53].

În doctrină se consideră că *infracțiunea simplă nu trebuie înțeleasă ca fiind rezultatul unei singure acțiuni*[54], cât timp *se integrează în mod natural în activitatea infracțională*[55]. Prin urmare, apreciem că se va reține tot o singură faptă de luare de mită în situația în care un agent de poliție pretinde mită pentru a nu constata o contravenție, mită pe care o și primește în același context, sub forma unității naturale colective. Primirea de bani presupune în mod natural fie acceptarea unei promisiuni, fie pretinderea. Tot aceeași va fi încadrarea corectă și în contextul în care are loc actul de pretindere și, întrucât cel căruia i se cere mita nu are suma de bani cerută, merge imediat la bancă și o extrage, predându-i-o mai apoi agentului. Faptul că mituitorul nu are bani și trebuie să efectueze niște demersuri pentru a-i obține, într-o perioadă scurtă de timp, nu întrerupe cursul natural al acțiunii pentru fapta corelativă de luare de mită. Pe de altă parte, dacă perioada de timp dintre acțiunea de pretindere și primire este mai mare, apreciem că va fi incidentă forma continuată a infracțiunii, deoarece este ruptă unitatea temporală, deși restul elementelor sunt întrunite. E.g., în ipoteza prezentată anterior, conducătorul auto plătește suma la câteva zile distanță.

---

[47] V. Dongoroz, *op. cit.*, p. 135.

[48] R. Glodeanu, *op. cit,* p. 72-78.

[49] *Idem*, p. 74.

[50] *Ibidem*.

[51] D. Ciuncan, *apud* C.F. Uşvat, *Infracțiunile de corupție în contextul reglementărilor europene,* Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 188.

[52] Trib. Suprem, secția penală., dec. pen. nr. 3079/1971 *apud* C.F. Uşvat, *op. cit.*, p. 188.

[53] În sensul că în astfel de ipoteze se va reține forma continuată a infracțiunii, a se vedea V. Dobrinoiu, *Noul cod penal comentat. Partea specială,* Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 502

[54] Deși autorul face referire la acțiune, considerăm că se referă mai mult la noțiunea de act de executare. A se vedea F. Streteanu, D. Nițu, *Drept Penal, vol II*, *precit...*, p. 11 și urm.

[55] C. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 306.

O altă ipoteza problematică este cea în care o persoană, în același context, dă mai multe mite aceluiași funcționar, pentru ca acesta să îi rezolve chestiuni total diferite, fără legături între ele. În această situație, dintre cele trei condiții ale unității naturale colective[56], cea mai problematică este unitatea de voință. Pentru a se analiza corect această condiție, trebuie avut în vedere *scopul acțiunii desfășurate de către autor*[57]. Raportat la acest criteriu, se poate susține că voința funcționarului care primește mită este să se îmbogățească pe nedrept ca urmare a exercitării atribuțiilor sale într-un anumit fel. Potrivit unei asemenea concepții, pentru analiza voinței funcționarului, accentul trebuie pus pe folosul pe care acesta îl realizează. Cu alte cuvinte, voința funcționarului ar reprezenta faptul că acesta dorește în primul rând să se îmbogățească de pe urma atribuțiilor de serviciu, fiind astfel întrunite elementele unității naturale colective. În ceea ce ne privește, însă, apreciem că nu este suficientă o intenție generică de a se îmbogăți, la fel cum în ipoteze precum cele de *dolus generalis*, spre exemplu, nu este suficientă o intenție generică de a ucide[58]. Menționam *supra* că rezoluția infracțională unică presupune reprezentarea de ansamblu a întregii activități infracționale, reprezentare care trebuie să fie anterioară punerii în executare și să se mențină pe tot parcursul comiterii faptei. În ipoteze precum cea de mai sus, în care mituitorul dă bani unui funcționar pentru un act, iar apoi dă bani pentru îndeplinirea altui act, fără legătură cu primul act, considerăm că lipsește elementul reprezentării de ansamblu al rezoluției infracționale. Chiar dacă funcționarul are rezoluția de a se îmbogăți din mită, el nu prevede de principiu cam care vor fi atribuțiile pe care și le va încălca. Astfel, dacă un procuror-șef primește mită pentru a nu formula apel într-o cauză, iar imediat după primește o altă sumă de bani, de la aceeași persoană, pentru a pune în mișcare acțiunea penală față de un inculpat, considerăm că va exista un concurs de infracțiuni de luare de mită, întrucât nu există unitate de voință. În esență, procurorului i se propune să ia mită pentru o chestiune (neformularea unei că de atac), ceea ce dă naștere la o primă rezoluție infracțională, iar apoi cu privire la o altă chestiune (punerea în mișcare a acțiunii penale), ce dă naștere unei alte rezoluții infracționale.

O altă ipoteză controversată este cea în care folosul oferit drept mită este remis în mai multe rate. În acest caz, apreciem că sunt întrunite toate condițiile formei continuate. Nu va putea fi incidentă absorbția naturală întrucât este posibilă comiterea infracțiunii *in abstracto* și fără a remite mai multe rate. Nu va avea relevanță nici dacă toate ratele sunt remise înainte de îndeplinirea actului, după îndeplinirea sa sau unele înainte de îndeplinire, iar altele după. Astfel cum este incriminată fapta, va fi tipică și ipoteza în care suma de bani este remisă ulterior îndeplinirii actului, întrucât noua reglementare a reunit în cadrul ei și infracțiunea de primire de foloase necuvenite[59].

În practica judiciară, spre exemplu, s-a reținut o infracțiune de luare de mită în ipoteza în care un procuror a primit, în realizarea aceleiași rezoluții infracționale, la două date diferite, două sume de bani pentru a modifica seria unor arme care constituiau corpuri delicte. Cu alte cuvinte, banii au fost remiși în rate, iar instanța a reținut o infracțiune de luare de mită în formă continuată, nu în unitate naturală colectivă[60].

De altfel, soluția formei continuate în astfel de cazuri este reținută și de jurisprudența Înaltei Curți de Casație și Justiție. Într-o speță[61] s-a reținut că inculpatul a primit în decursul mai multor luni foloase precum o sticlă de whisky, o pulpă de porc, o scrumieră, un telefon mobil, un sistem de boxe audio, dulciuri, un televizor etc., toate în vederea promovării unui student la un examen. În drept, inculpatul a primit mai multe foloase în diverse tranșe succesive pentru a îndeplini în mod fraudulos o atribuție. În această speță, Înalta

[56] F. Streteanu, D. Nițu, *Drept Penal, vol. II, precit...,* p. 12 și urm.
[57] *Ibidem*.
[58] F. Streteanu, D. Nițu, *Drept Penal, vol. I, precit...,* p. 440.
[59] I.A. Barbu, *Infracțiunea de luare de mită în noul cod penal,* în revista „Studii de securitate publică", vol. II, numărul 2 (6) / 2013, p. 143.
[60] A se vedea ÎCCJ, s. pen., dec. pen. nr. 1801/2010 *apud* C. Duvac, *Luarea de mită, precit.*, p. 118.
[61] ÎCCJ, s. pen., dec. pen. nr. 97/A/2017, disponibilă pe www.scj.ro.

Curte de Casație și Justiție a menținut condamnarea inculpatului pentru infracțiunea de luare de mită în formă continuată. Faptul că ratele au constat în produse, iar nu în sume de bani, nu influențează situația în drept.

Pe de altă parte, conform celor expuse mai sus, apreciem că în mod greșit o instanță a reținut o singură infracțiune de luare de mită în speța cu următoarea stare de fapt: o persoană având mâna fracturată s-a prezentat la medic pentru efectuarea unei operații. După consultul prealabil, medicul i-a spus că *acuma știți că fiecare trăiește din munca lui! Cu totul cu anestezist, vă costă zece milioane*[62]. Ulterior acestui episod, pacientul i-a remis doar 500 de lei și i-a indicat că nu dispune de restul sumei. Medicul, nemulțumit, i-a solicitat *cuvântul de onoare* că îi va da și restul sumei pretinse.

În speță, medicul a avut conduita infracțională *a pretinderii de bani* (suma de 1000 de lei) pentru *îndeplinirea unei atribuții de serviciu* (efectuarea unei intervenții chirurgicale, din calitatea sa de medic la spitalul de ortopedie). Ulterior, persoana amintită a mai avut un comportament infracțional prin faptul că *a primit* bani (500 de lei din cei 1000 pretinși) pentru îndeplinirea acelorași atribuții și că a mai avut loc un act de *pretindere* (medicul i-a cerut pacientului cuvântul de onoare ca va remite și restul de 500 de lei din suma pretinsă inițial).

Având în vedere starea de fapt reținută mai sus, cele două instanțe l-au condamnat pe medic pentru forma simplă a infracțiunii. Apreciem că această soluție este eronată, întrucât sunt îndeplinite toate condițiile prevăzute de lege pentru forma continuată, prevăzute la art. 35 C.pen. Astfel, medicul este autorul atât a faptei de pretindere, cât și a celei de primire, fiind același subiect activ (i) pentru ambele conduite. Unitatea de rezoluție (ii) reiese din faptul că are loc pretinderea sumei de 1000 de lei, primirea celei de 500 și pretinderea, din nou, a sumei care a mai rămas din cea inițială. Din aceste conversații cu pacientul rezultă că a urmărit același scop nelegal, al primirii unei sume de bani în vederea intervenției chirurgicale. Condiția intervalului de timp (iii) este, de asemenea, întrunită, întrucât între primul act are loc în data de 28.09.2016, iar cel de-al doilea în 29.09.2016. În data de 29 a avut loc atât primirea cât și pretinderea sumei restante, astfel încât între cele două fapte există o relație de unitate naturală colectivă[63]. În sfârșit, indiferent că este considerat subiect pasiv statul sau unitatea, această condiție este îndeplinită. Astfel, considerăm că această infracțiune este comisă în formă continuată, având în compunerea sa două acțiuni.

În alte situații, s-a decis că fapta este comisă în forma continuată în cazul funcționarului care a primit diverse sume de bani în vederea emiterii mai multor autorizații de construcție[64]. Această decizie reflectă încă o dată faptul că, dacă agentul primește mită pentru mai multe chestiuni, nu apare automat o nouă voință distinctă, având în vedere că este necesar ca rezoluția infracțională să fie determinată în cazul formei continuate.

b) Cazul în care agentul primește mită de la mai multe persoane

În general, majoritatea doctrinei[65] susține că atunci când un agent primește mită de la mai multe persoane, se va reține un concurs de infracțiuni. Fără a contesta corectitudinea acestei afirmații, considerăm că nu este exclusă reținerea formei continuate și în această situație, dacă nu se primește mita de la mai multe persoane în aceeași unitate temporală. În cazul în care un agent pretinde, acceptă promisiunile sau primește mită de la mai multe persoane deodată, se va reține fapta în forma unității naturale, eventual colective[66]. Totuși, având în vedere că subiectul pasiv principal este statul (sau unitatea unde agentul își desfășoară activitatea, în funcție de abordare), este posibil ca în celelalte cazuri să fie întrunite condițiile infracțiunii continuate, nu cele ale concursului de infracțiuni. Luând în considerare aceste elemente, apreciem că se va putea reține forma continuată a acestei fapte și atunci când mita este oferită de mai multe persoane între care nu există legătură.

---

[62] C. Ap. București, secția a II-a penală, dec. 100/2017, disponibilă on-line www.rolii.ro.
[63] Tr. Pop, *Drept Penal Comparat. Partea Generală*, vol. II, Ed. Institutul de arte grafice Ardealul, Cluj, 1923, p. 602.
[64] C.S.J., dec. pen. nr. 1451/1996, *apud* C.F. Uşvat, *op. cit.*, p. 185.
[65] S. Bogdan, *Drept Penal. Partea Specială*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 332; M. Udroiu, *op. cit.,* p. 375.
[66] C.F. Uşvat, *op. cit.*, p. 184.

Este avută în vedere ipoteza în care un agent de poliție rutieră vrea să plece în concediu, iar înainte de a pleca dorește să își asigure *bani de buzunar* pentru acest concediu. În realizarea acestui obiectiv, își propune ca pe parcursul unei zile de lucru să obțină din mită suma de 1500 de lei. În realizarea atribuțiilor de serviciu, comite mai multe fapte de luare de mită, unele sub forma primirii, altele sub forma pretinderii. În această situație apreciem că fapta este comisă în formă continuată, nu sub forma unui concurs real. Agentul comite toate faptele existând astfel unitate de subiect activ. Acesta comite faptele în decursul unei zile, comițând o pluralitate de acte de executare la intervale diferite de timp, nici prea lungi, nici prea scurte. Unitatea de rezoluție, în ceea ce privește infracțiunea continuată, trebuie să fie determinată, conform doctrinei[67]. Determinarea rezoluției presupune faptul că *infractorul are imaginea de ansamblu a activității sale ulterioare ce o va desfășura prin acte de executare separate, iar cu fiecare executare, hotărârea se concretizează*[68]. Având în vedere faptul că agentul de poliție are rezoluția infracțională de a obține suma de 1500 de lei și are reprezentarea că prin fiecare faptă ajunge mai aproape de obiectivul său, rezoluția infracțională este suficient de determinată. Există conduite de pretindere și de primire, modalități alternative de executare a unei infracțiuni cu conținut alternativ, fiind în omogenitate juridică. De asemenea, întrucât subiectul pasiv al acestei infracțiuni este statul, va fi întrunită și această condiție cerută de lege. Prin prisma acestor elemente, această faptă este comisă în formă continuată, deși mita este obținută de la mai multe persoane, fără legătură între ele. De altfel, în doctrină[69] s-a mai arătat că se poate reține forma continuată în astfel de situații, chiar și sub imperiul C.pen. anterior. Exemplul oferit este tocmai acela al unui agent de poliție care își propune să ceară mită de la toți șoferii pe care îi surprinde că încalcă regulile de circulație, pentru a nu le întocmi proces-verbal de constatare a contravențiilor sau dosar penal. De-acord cu această opinie, cu mențiunea că rezoluția infracțională trebuie să fie și ea suficient de determinată.

Astfel de ipoteze precum cele de mai sus evidențiază faptul că nu întotdeauna pluralitatea de *mituitori* va atrage un concurs de infracțiuni. Pentru soluționarea corectă a distincției dintre forma continuată și concursul de infracțiuni, accentul trebuie pus pe rezoluția infracțională, după cum am arătat *supra*. Cu toate acestea, având în vedere necesitatea existenței unei rezoluții infracționale determinate, cele mai multe fapte petrecute în astfel de ipoteze vor fi totuși reținute în concurs. În sensul reținerii formei continuate, respectiv a concursului trebuie să fie analizată cu mare atenție rezoluția infracțională. Amintim că, spre deosebire de infracțiunile de obicei, unde intenția poate fi și generică, în cazul faptelor comise în formă continuată, rezoluția trebuie să fie determinată. Astfel, în doctrină[70] a fost criticată pe acest temei susținerea potrivit căreia ar fi incidentă forma continuată, iar nu concursul, în următoarea ipoteză: un administrator de la o societate comercială avea atribuții privind repartizarea unor persoane în cămine de nefamiliști. De-a lungul timpului, această persoană a comis 12 fapte de luare de mită, aceste acte de executare fiind comise în diferite ocazii, în funcție de împrejurări[71]. Suntem de acord cu această observație, întrucât din starea de fapt prezentată reiese că hotărârea de a lua mită s-a materializat în mod spontan, în funcție de circumstanțe. Tot concurs se va reține în cazul în care o persoană ia o rezoluție foarte generică de a comite fapte de luare de mită. Prin urmare, dacă un agent de poliție rutieră dorește pur și simplu să își facă un venit din astfel de fapte pe lângă salariul său de bază, rezoluția este prea generică și fapta se va comite în forma concursului. În același sens se orientează și doctrina[72].

Pentru motivele menționate apreciem ca fiind incorectă soluția instanței de a reține o singură infracțiune în formă continuată într-o speță în care inculpatul a luat rezoluția de a da mită paznicilor ori de câte ori merge

[67] C. Mitrache, *op. cit.*, p. 313.
[68] *Ibidem*.
[69] C.F. Uşvat, *op. cit., p. 184*.
[70] *Idem*, p. 186-187.
[71] Trib. Sibiu, sent. pen. nr. 136/1997, cu notă de T. Popescu, *apud* C.F. Uşvat, *idem*, p. 187.
[72] *Ibidem*.

să facă rost de materiale[73]. În cazul în care nu există date suplimentare, rezultă că intenția este prea vagă și se impunea reținerea unui concurs de infracțiuni de luare de mită și în cazul paznicului care lua mită ori de câte ori venea inculpatul.

Tot în funcție de rezoluția infracțională, este posibil ca funcționarul public să primească/pretindă/accepte foloase de la mai multe persoane și să se rețină o singură infracțiune de luare de mită sub forma unității naturale. Spre exemplu, în cazul în care primarul primește mai multe persoane în birou și le anunță deodată că o autorizație „costă" 1000 de lei, se va comite o singură faptă în forma unității naturale. În acest exemplu are loc un singur act de pretindere. Faptul că pretinderea se face mai multor persoane este irelevant, fiind întrunite condițiile unității de voință, spațiu, timp și acțiune. Pentru același motive, dacă mai multe persoane decid să „cumpere" pe loc autorizațiile, va fi incidentă forma unității naturale colective. În ipoteza în care primarul pretinde mită de la mai multe persoane care trec succesiv prin biroul său, va fi incident fie concursul, fie forma continuată, în funcție de criteriile analizate *supra*.

În astfel de situații, în care agentul primește mită de la mai multe persoane, în jurisprudență s-a decis că sunt întrunite condițiile formei continuate în ipoteza în care un agent primește mită de la doi subalterni, în același context, pentru a efectua un act ce intră în atribuțiile de serviciu într-un mod favorabil celor doi. În argumentare se explică faptul că s-a optat pentru această formă continuată întrucât activitatea a fost neîntreruptă și că, în consecință, există o manifestare de voință unică[74]. În nota critică a acestei hotărâri se arată că aici ar fi mai degrabă întrunite elementele unității naturale colective[75]. Ne raliem și noi acestei din urmă opinii. Din argumentarea instanței, care face referire la existența unei activități neîntrerupte, reiese categoric că este vorba despre o singură acțiune compusă din mai multe acte de executare. În orice caz, ceea ce interesează în subiectul de față este că, deși mita a fost primită de la două persoane diferite, atât doctrina cât și jurisprudența sunt de acord că este vorba despre o singură infracțiune (legală sau naturală), dar nu un concurs.

IV. RAPORTUL CU ALTE INFRACȚIUNI

a) Forma infracțiunii în cazul în care se comit alternativ fapte de luare de mită (art. 289 C.pen.) și de folosire abuzivă a funcției în scop sexual (art. 299 alin. 1 C.pen.)

Obiectul mitei trebuie să privească, conform normei, *bani sau alte foloase*. În categoria banilor se vor include, pe lângă hârtiile și monedele propriu-zise, și alte valori sau titluri de orice fel care echivalează, *de facto*, banii[76]. Sintagma *alte foloase* cuprinde orice fel de avantaje patrimoniale (precum obținerea unor bunuri, comisioane, servicii patrimoniale, drept de uzufruct etc.) și nepatrimoniale (precum acordarea unor premii sau titluri onorifice) în afară de serviciile de natură sexuală[77]. În doctrina anterioară noului Cod penal se accepta, cel puțin în parte, că foloasele pot fi și de natură sexuală[78]. Cu toate acestea, având în vedere incriminarea de la art. 299 alin. (1) C.pen., se va reține această faptă, întrucât are caracter special față de luarea de mită[79]. Având în vedere limitele de pedeapsă prevăzute de fapta de luare de mită (închisoare de la 3 la 10 ani) și limitele de pedeapsă ale folosirii funcției în scop sexual (închisoare de la 6 luni la 3 ani), concluzionăm că art. 299 alin. (1) reprezintă o formă atenuată a luării de mită. Elementul material al celor două infracțiuni este aproape identic. În cazurile neprevăzute de art. 299 alin. (1) C.pen. care au legătură cu serviciile sexuale, apreciem că nu se va

[73] Trib. Brașov, dec. pen. 424/1993, *apud* C.F. Ușvat, *Ibidem*.
[74] C. Ap. Galați, s. pen., dec. nr. 34/1994 *apud* C. Duvac, *op. cit.*, p. 118.
[75] *Ibidem*.
[76] V. Dongoroz, *op. cit.*, p. 133.
[77] S. Bogdan, *Drept penal…, precit.*, p 448.
[78] S. Bogdan, *Drept penal…, precit.*, p. 331; M. Murea, *op. cit.,* p. 117.
[79] S. Bogdan, D. A. Șerban, G. Zlati, *Noul cod penal. Partea specială. Analize explicații. Explicații, Comentarii. Perspectiva Clujeană,* Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 448.

putea reține luarea de mită prevăzută de art. 289 C.pen. ca temei general, întrucât omisiunea legiuitorului este intenționată. Spre exemplu, în cazul în care se realizează doar acceptarea promisiunii oferirii de servicii sexuale, nu se va putea reține nicio infracțiune. Art. 299 (1) C.pen. nu prevede forma acceptării promisiunii, iar art. 289 C.pen. nu se poate aplica datorită considerentelor expuse mai sus.

Se pune însă întrebarea: ce se va reține în cazul în care un funcționar realizează o conduită tipică infracțiunii de luare de mită, ulterior o faptă de folosire a funcției în scop sexual iar în final o altă faptă de luare de mită?

Pentru a răspunde la întrebarea de mai sus, trebuie analizat dacă există sau nu omogenitate juridică. În funcție de acest criteriu se face diferența între diverse forme ale infracțiunii. Atât pentru reținerea unității naturale colective, cât și pentru reținerea formei continuate este necesară omogenitatea juridică. În cazul în care această condiție nu este întrunită, va exista un concurs de infracțiuni. După cum am argumentat anterior, apreciem că infracțiunea de folosire a funcției în scop sexual este *de facto* o variantă atenuantă a luării de mită. Pornind de la această premisă, considerăm că va exista omogenitate. Prin urmare, în cazul de mai sus se va putea reține o infracțiune de luare de mită în formă continuată, compusă din 3 acte. Motivul este acela că în cazul în care se comit mai multe forme ale infracțiunii, între care unele în formă atenuată, iar altele în formă de bază, se va reține numai forma de bază.

b) Forma infracțiunii în cazul în care se comite luare de mită alternativ cu șantaj

În cazul în care funcționarul condiționează efectuarea unui act ce intră în atribuțiile sale de primirea unui folos, apare un element important de constrângere. Acest fapt a fost observat și de legiuitor. În acest sens este edificator faptul că infracțiunea de dare de mită *nu constituie infracțiune atunci când mituitorul a fost constrâns prin orice mijloace de către cel care a luat mita*, potrivit art. 290 alin. (2) C.pen. De asemenea, șantajul se comite în forma agravată în cazul în care este comis de categoriile de persoane prevăzute la art. 13^1 din legea privind combaterea infracțiunilor asimilate infracțiunilor de corupție (Legea 78/2000).

În contextul condiționării actului, o astfel de conduită se apropie de infracțiunea de șantaj. Diferența față de infracțiunea de șantaj, conform unei instanțe[80], constă în faptul că, în cazul celei de-a doua *primirea folosului injust se realizează prin simpla constrângere a persoanei vătămate, nelegată de îndeplinirea atribuțiilor de serviciu.* Într-adevăr, dacă fapta nu se comite în legătură cu atribuția de serviciu, este exclusă reținerea infracțiunii de luare de mită. Apreciem totuși că acest criteriu, singur, nu este suficient pentru a diferenția cele două fapte. Este avută în vedere ipoteza în care un medic refuză să opereze un pacient, care are nevoie urgentă de serviciile medicale respective, până când membrii familiei pacientului nu îi oferă o anumită sumă de bani. În acest caz, apreciem că fapta va întruni elementele constitutive ale infracțiunii de șantaj. Cu toate acestea, în exemplul pus în discuție, fapta este comisă în legătură cu atribuțiile de serviciu. Prin urmare, susținem că principala diferență dintre luarea de mită și infracțiunea de șantaj constă în elementul de constrângere. Este adevărat că aproape întotdeauna când un funcționar condiționează efectuarea unui act de remiterea unei sume de bani se poate identifica o oarecare constrângere, însă aceasta trebuie să rămână între anumite limite. În cazul în care elementul constrângerii va excede acestui cadru, va fi incidentă infracțiunea de șantaj. Este difcil de prezentat niște elemente tranșante pe baza cărora să se facă această delimitare. În principiu, acest concurs de calificări se rezolvă dacă se are în vedere faptul că elementul de constrângere este mult mai puternic și mai prezent în cazul șantajului decât în cel al infracțiunii de luare de mită. În exemplul cu medicul, fapta de a nu efectua intervenția chirurgicală poate fi chiar calificată drept o amenințare.

Având acestea în vedere, se pune problema formei în care se va reține infracțiunea de luare de mită în cazul în care agentul realizează, cu privire la același subiect pasiv[81] și aceeași chestiune, o conduită tipică luării

[80] C. Ap. București, secția I penală, dec. pen. nr. 110/1994 *apud* M. Udroiu, *op. cit.*, p. 373.

[81] Ne referim în acest contextul la identitatea dintre subiectul pasiv al infracțiunii de șantaj cu persoana căreia i se pretinde mita.

de mită, una de șantaj iar apoi iarăși una de luare de mită. În principiu, considerăm că în acest context se va reține un concurs între toate 3 infracțiunile. Realizarea, în contextul aceleași chestiuni și cu privire la același subiect pasiv, a unei fapte de șantaj, va rupe unitatea de rezoluție necesară pentru reținerea formei continuate. Nu este suficientă o intenție generică de a primi foloase în schimbul exercitării atribuției pentru a se reține două infracțiuni de luare de mită în formă continuată. Este avut în vedere cazul în care un medic pretinde și primește bani de la un soț pentru a efectua o intervenție chirurgicală asupra celuilalt soț, grav bolnav. Înainte de intervenția chirurgicală, medicul îl amenință pe soțul sănătos că nu va efectua deloc intervenția salvatoare dacă nu îi dă o anumită sumă de bani. Ulterior intervenției, medicul pretinde din nou o sumă de bani, drept onorariu de succes. După cum s-a arătat, în acest context se va reține un concurs de infracțiuni între două fapte de luare de mită și șantaj.

Prin excepție, considerăm că se va reține infracțiunea de luare de mită în formă continuată în concurs cu cea de șantaj în cazul în care folosul de la infracțiunea de luare de mită este remis în mai multe rate, iar șantajul este comis pe parcurs tocmai pentru a constrânge subiectul pasiv să continue plata ratelor.

c) Relația cu infracțiunea de dare de mită în cazul în care sunt mituiți în același context doi agenți

O altă ipoteză particulară ce merită analizată este cea în care sunt mituiți în același context doi agenți. Situația de fapt de la care s-a pornit a fost aceea că inculpatul a oferit 200 de euro către doi agenți de poliție pentru ca aceștia să nu constate contravenția comisă[82]. Cu privire la fapta de dare de mită, în doctrină s-a indicat faptul că va fi incidentă o singură infracțiune de dare de mită, iar nu un concurs[83]. Cu privire la fapta de luare de mită, însă, apreciem că se impune reținerea concursului. Infracțiunea de luare de mită este cu autor unic[84], cu excepția cazului în care fapta se comite de către o comisie. Fiind doi polițiști, fiecare dintre ei avea obligația proprie de a-și îndeplini corect atribuțiile. Prin urmare, considerăm că deși în această situație va fi incidentă o singură faptă de dare de mită, se vor reține două fapte de luare de mită (câte una pentru fiecare agent de poliție). În cazul în care se corupe o comisie, se va reține o singură infracțiune de luare de mită în coautorat. Acesta va fi cazul, spre exemplu, în ipoteza în care o persoană corupe în același context doi judecători care alcătuiesc împreună un complet de judecată.

d) Aspecte particulare cu privire la participație în cazul formei continuate

La nivelul participației, infracțiunea analizată aici pune mai multe probleme specifice. Participația la infracțiunea de luare de mită exclude participația la dare de mită și invers. O altă problemă specifică este dacă fapta poate fi comisă în forma autoratului de către o persoană juridică. Fără a intra prea mult în detalii, opinăm că persoana juridică poate fi subiect activ al infracțiunii, cel puțin în varianta atenuată prevăzută de art. 308. Acesta va fi cazul în situația în care o persoană juridică are calitatea de administrator al altei persoane juridice.

În contextul consumării faptei, se pune o problemă interesantă cu privirea la ipoteza în care infracțiunea se consumă, dar apare ulterior un complice sau un instigator pentru actele subsecvente. După cum s-a văzut *supra*, o parte importantă a doctrinei consideră că dacă *subiectul activ pretinde o anumită sumă de bani și aceasta este ulterior remisă în tranșe (rate) succesive* nu va fi incidentă forma continuată[85]. Fără a relua discuția, atragem atenția asupra anumitor aspecte privitoare la participație, în cazul în care pe parcursul remiterii tranșelor intervine o persoană care săvârșește acte de complicitate. În contextul soluției propuse în prezentul articol, referitor la incidența formei continuate într-un astfel de caz, se va putea reține fără probleme complicitatea la infracțiunea de luare de mită. În ipoteza doctrinară prezentată însă, este important de distins între formele unității naturale. Accentul este pus pe faptul că în acel caz nu va fi incidentă forma continuată a infracțiunii,

[82] C. Ap. Cluj, s. pen., dec. pen. nr. 123/2003 *apud* V. Cioclei, *op. cit.*, p. 236.
[83] V. Cioclei, *op. cit.*, p. 236.
[84] S. Bogdan, *Drept penal…, precit.*, p. 332.
[85] V. Cioclei, *op. cit.*, p. 229.

fără a se analiza mai în detaliu forma unității naturale. În cazul în care se consideră că infracțiunea se consumă la momentul la care se realizează înțelegerea dintre mituit și mituitor, iar remiterea ulterioară a tranșelor este cu totul în afara sferei dreptului penal, nu se va putea reține nicio infracțiune în sarcina persoanei care a efectuat acte de complicitate. În schimb, în cazul în care se consideră că remiterea tranșelor reprezintă acte de executare ce intră în componența unei unități naturale colective, se va putea reține și în acest caz complicitatea. Analizând această problemă, doctrina se oprește asupra problemei *unei persoane care înlesnește primirea unei sume de bani cu titlu de mită de către un funcționar public, după ce acesta, în prealabil, a acceptat propunerea primirii acestei sume*[86]. Se arată că, în această situație, fapta persoanei care efectuează astfel de acte este irelevantă din punct de vedere al dreptului penal. În motivare, se explică faptul că infracțiunea se consumă la momentul la care are loc conlucrarea frauduloasă, iar remiterea sumei de bani este un act lipsit de semnificație juridică[87]. Același autor continuă prin a arăta că *nu se poate susține că într-o asemenea situație* (cea prezentată anterior) *am avea o infracțiune continuată, pentru că ar însemna ca, în situația în care funcționarul și mituitorul se întâlnesc de mai multe ori ca să negocieze prețul unui unic serviciu, să reținem o infracțiune continuată cu multiple acte materiale*[88]. Fără a relua toată argumentarea, apreciem că deși, într-adevăr, infracțiunea se consumă la momentul la care are loc înțelegerea, remiterea ulterioară are totuși semnificația penală a primirii, infracțiunea epuizându-se la acest moment. De asemenea, suntem de acord că în ipoteza în care funcționarul și mituitorul au mai multe întâlniri în care negociază prețul mitei, va exista o singură infracțiune de luare de mită, doar ultimul act fiind relevant din punct de vedere penal. Explicația, însă, credem că își găsește temeiul mai degrabă în faptul că respectivele conduite nu sunt incriminate în norma-tip. Sunt incriminate doar primirea, luarea și acceptarea promisiunii. Simpla negociere nu reprezintă niciuna dintre aceste activități. Abia la momentul la care cei doi ajung la o înțelegere are loc o acțiune de acceptare a promisiunii. În opinia noastră, din această cauză astfel de conduite nu sunt infracțiuni.

În ipoteza puțin probabilă, dar nu imposibilă, în care o persoană comite atât forme atenuate ale luării de mită, potrivit art. 308 NCP, cât și forma de bază, se va reține o fapă de luare de mită continuată, în forma de bază. În ipoteza în care se comit forme atenuate sau de bază și forme agravate (precum cele prevăzute de art. 7 din legea 78/2000), se va reține infracțiunea de luare de mită în formă continuată sub această modalitate agravată.

V. CONCLUZII

După cum s-a văzut, este greu de conturat *ab initio* niște soluții clare cu privire la toate situațiile de același gen. În funcție de circumstanțe, situații relativ similare pot primi dezlegări vast diferite. Având în vedere rezoluția infracțională și anumite elemente specifice, s-ar putea reține oricare dintre formele infracțiunii. De aceea, apreciem că, luând în calcul criteriile trasate de doctrină, specifice aceste infracțiuni, este de preferat abordarea clasică prin raportare la teoria generală a infracțiunii și formele acesteia. Astfel, cel mai eficient demers este acela al examinării faptei *in concreto*, prin prisma condițiilor clasice prevăzute pentru formele infracțiunii.

[86] C. Rotaru-Radu, *Participația în cazul infracțiunilor de corupție,* în „Caiete de Drept Penal", nr. 3/2017, p. 15-16.
[87] *Ibidem*.
[88] *Ibidem*.

REFRENCES/BIBLIOGRAFIE

Antoniu G., colectiv, *Codul Penal pe înțelesul tuturor*, Ed. Politică, București, 1970

Barbu I.A., *Infracțiunea de luare de mită în noul Cod penal,* în „Studii de securitate publică", vol. II, nr. 2 (6) / 2013.

Basarab M., Pașca V., *Codul penal comentat. Vol.II*, Ed. Hamangiu, 2008

Bogdan S., *Câteva considerații cu privind infracțiunile de luare de mită și trafic de influență*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Iurisprudentia", XLI, 1-2, 1996

Bogdan S., *Drept Penal. Partea Specială*, Ed. Universul Juridic, București, 2009

Borlan I., *Problema reiterării actelor de executare specific infractiunilor cu rezultat indivizibil. Unitate sau pluralitate de infractiuni?*, în „Caiete de Drept Penal", nr. 3/2013

Caian G., *Conținutul constitutiv al infracțiunii de luare de mită*, în „Revista de științe juridice", nr. 173, 2007.

Cioclei V., *Drept Penal. Partea Specială II*, Ed. C.H. Beck, București, 2018

Ciuncan D., *Corupție și politică, Cronică de jurisprudență penală*, Ed. Universul Juridic, București, 2014

Dinuică D. și **Guiu M.K.,** *Luarea de mită în Noul Cod penal*, în revista Universul Juridic, nr. 6 din iunie 2015

Dobrinoiu V., *et al, Noul Cod penal comentat, ed. a III-a revăzută și adăugită*, Ed. Universul Juridic, București, 2016

Dobrinoiu V., *et al,* Noul Cod penal Comentat. *ed. a II-a revăzută și și adăugită*, Ed. Universul Juridic, București, 2014

Dongoroz V., *Explicații Teoretice ale Codului penal român*, *Vol. IV, Partea Specială*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972

Duvac C., *Luarea de mită în noul Cod penal*, revista Dreptul, nr. 4, 2013

Fanu-Moca A., *Infracțiunile de corupție*, în „Analele Universității de Vest din Timisoara", nr. 5, Timișoara, 2014.

G. Diaconescu, C. Duvac, *Tratat de drept penal. Partea specială*, Ed. C.H. Beck, București, 2009

Glodeanu R., *Luarea și darea de mită*, ed. Hamangiu, București, 2009

Mitrache C., *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, 2016

Murea M., *Luarea de mită și primirea de foloase necuvenite – infracțiuni de corupție*, Ed. Wolters Kluwer România, București, 2009

Pop Tr., *Drept Penal Comparat. Partea Generală*, vol. II, Ed. Institutul de arte grafice Ardealul, Cluj, 1923

Rotaru-Radu C., *Participația în cazul infracțiunilor de corupție*, în „Caiete de Drept Penal", nr. 3/2017

Rotberg, R.I., *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, Princeton University Press, SUA, 2014

Streteanu F., Nițu D., *Drept Penal. Partea Generală,* vol. II, ed. Universul Juridic, București, 2018

Streteanu F., Nițu D., *Drept Penal. Partea generală. Curs Universitar*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2014

Udroiu M., *Drept Penal. Partea Specială*, ed. A 3-a, ed. C.H. Beck, București, 2016

Ușvat C.F., *Infracțiunile de corupție în contextul reglementărilor europene,* ed. Universul Juridic, București, 2010